

Medieutvecklingen – en väg till kunskap eller kontroll?

Om man aldrig har kört på en viss väg tidigare kan man omöjligt veta vad som finns bakom nästa krök. Så kan synen på medieutvecklingens framtid beskrivas. Vad visste man för trettio år sedan om interaktion över nätet? Men det finns några som ligger flera steg före. De vet lite mer än oss andra. Frågan är hur de nyttjar eller utnyttjar det – och oss.

Man kan ha olika tankar om ifall den mediala utvecklingen har gått fort eller långsamt. Det har i alla fall hänt mycket sedan allt började. Berättarkonsten började en gång utan ord med dans och mim. Man berättade genom att visa och illustrera med sin kropp. Långt senare började man använda talat språk, sedan bilder, skrift, tryckta böcker, fotografier, inspelat ljud, tecknade serier, film, radio och tv. Med radion och tv:n hände något nytt. Man kunde få höra och se saker i realtid utan att vara på platsen där det begav sig.

Med datorn, IT och multimedia blev det revolution i mediavärlden. Nu kan man själv söka sina informationsskällor och man kan t.o.m. styra den information man vill ha i ett givande och tagande. Detta har många erfarenhet av idag, genom Internetanvändningen.

Många tror att man kan få kunskap via Internet. Det beror förstås på hur man definierar ordet kunskap. Riktigare vore att säga att man kan skaffa information på nätet, information som efter bearbetning kan förädlas till kunskap. Kunskap har att göra med verbalisering av fakta, men också med erfarenhet, inre förståelse och möjlighet att genomföra något och kanske förändra något.

Handlar då den moderna medieutvecklingen om att ge människor kunskap/information eller finns det intressen av att kunna kontrollera människor? Denna fråga kräver förstås sin förklaring.

I dagens skola betonas det att eleven själv skall söka sin kunskap. Katederundervisningen är ett minne blott (om ens det) och läraren är mer som en handledare idag. Datoranvändningen är nästan ett krav när det gäller redovisning av de fakta eleven samlat in och Internet ersätter ofta den traditionella läroboken. Här uppstår två problem: Det första handlar om att Internet bara ger den information som man frågar efter. Det finns inte någon pedagogisk linje i sökandet utan eleven får efter eget förstånd leta upp information. Tidigare hade läraren eller läroboksförfattaren, med sin kunskap och erfarenhet, gjort ett lämpligt urval av information och gav dessutom ett pedagogiskt redskap för eleven att kunna ta emot informationen. Nu skall varje lågstadielev vara en forskare.

Det andra problemet handlar om trovärdigheten i den information som man får på nätet. Eleven bestämmer förstås själv vad den vill ta reda på, t.ex. hur det var med "Förintelsen" under andra världskriget. De fakta som ges på nätet i detta ämne kan dock vara av olika kvalitet, beroende på vem som har tillverkat den hemsida man tittar på. Är det alltid sanningen man får veta när man gör en Internetsökning? Vem avgör sanningshalten i fakta? Det senare problemet för oss in på tankar om vad man får lära sig i skolan om datorer och Internet. Här finns ett gigantiskt pedagogiskt problem. Det stora är inte hur man använder en dator eller hur ett program fungerar, utan hur man avgör sanningshalten och fullödigheten i fakta, då det inte finns någon lärobokskommitté eller läroplan när det gäller innehållet på nätet. Här kommer vi in på mediernas kontrollerande funktion. Genom att vinkla och forma fakta på nätet kan man också delvis kontrollera vad människor får lära sig om olika saker.

Nu handlar Internet inte bara om informationsinhämtning utan också om mycket annat, interaktivitet, tvåvägskommunikation, kreativitet etc. Man kan göra det mesta över nätet. Gå till psykologen t.ex. Häromdagen besökte jag Eliza. Hon är en verklig vän i nöden och hon tar inget betalt. Du hittar henne på följande adress: www-ai.ijs.si/eliza/eliza.html. (Ja, det skall vara ett bindestreck efter www) Där kan man få öppna sitt innersta och berätta för henne. Hon lyssnar tålmodigt och likt en äkta psykolog upprepar hon det man sagt för att skapa reflexion. Om Eliza inte är en "leksaker", vad är hon då? När en människa påverkas av fakta eller av en dialog handlar det inte bara om *vad* som sägs utan också *hur*. Färg, form, tonfall, ordningsföljd, och mycket annat påverkar oss och vårt tänkande. Reflekterar vi över detta när det gäller Internet eller påverkas vi utan att vi märker det?

En fråga man också kan ställa är om mediet i sig har en kontrollerande funktion. Många, särskilt unga människor, tillbringar många timmar om dagen vid datorn uppkopplade mot nätet. Hur formas deras liv? Vad händer med dem socialt och psykiskt? Många forskar och skriver om detta men ännu kan ingen veta vad som händer på lång sikt.

Finns det då inget positivt med Internet och datorer? Jo, visst! Tillräckligt mycket är positivt för att trots alla problem arbeta vidare för en fortsatt och förbättrad teknik och arbeta för att hitta en pedagogik som hjälper oss förbi problemen.

Jag hörde nyligen om en gammal man som förlorat hörseln och inte längre kunde tala i telefon med barn och barnbarn långt därifrån. Sonen "tvingade" på honom en dator och nu kommunicerar han glatt med släkten via e-post regelbundet. Världen öppnade sig igen för honom.

Kreativiteten har tagit ny fart tack vare datorn och Internet. Människor skriver som aldrig förr. Man kan t.o.m. få vara med och delta i en historia på nätet.

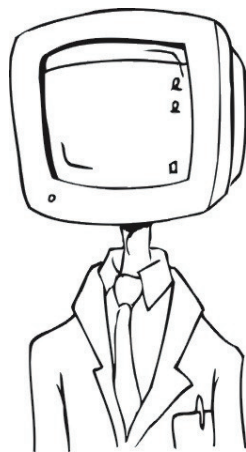
Janet Murray skriver i sin bok *Hamlet on the Holodeck* om fyra egenskaper som är karaktäristiska för multimedia och som kan styra berättandet på nätet. Den första egenskapen är den *procedurella*, dvs. datorn följer de regler som matas in i den via ett program. Den andra egenskapen är att multimedia är *rumsligt*, man kan navigera genom en virtuell värld. Den tredje egenskapen är den *encyklopediska*, att programmen kan innehålla uppgifter om t.ex. de olika karaktärernas egenskaper i en historia. Den fjärde och mest unika egenskapen är den *interaktiva*. Internetanvändaren kan få vara med och påverka ett händelseförlopp i en historia. Detta sker i de många multimedieprogrammen som ungdomar använder, spel där man styr en eller flera figurer och påverkar hela händelseförlopp.

Man kan också tänka sig att det är möjligt att vara med och påverka skriven text i t.ex. romanform. Tidigare har det varit möjligt att följa en berättelse i en linjär text, dvs. från början till slut. Sedan har det uppstått en ny form

som kallas hypertext. Ett textstycke innehåller ett antal valmöjligheter och fortsättningen av berättelsen beror på de val man gör. Detta känns mycket spännande och kreativt. Denna berättarform kan mycket väl användas i skolan t.ex. när det gäller etik, eller när det gäller att utforska något, t.ex. människokroppens olika organ.

Går då utvecklingen framåt eller bakåt? Det är en fråga om hur man definierar ordet utveckling. Å ena sidan kan datorn och Internet skapa isolering för dem som tillbringar alltför mycket tid framför ”burken”. Å andra sidan har den nya tekniken fört många sjuka och handikappade tillbaka till det sociala livet. Det är väl med detta som med allt annat – det har en god och en dålig sida. Det handlar till sist om våra attityder till alltsammans och hur vi använder den kunskap vi har.

Till sist en liten sann historia som jag hörde på vetenskapsradion. En forskare, professor, berättade följande om sin förestående forskning: Han ville se hur det gick att nå resultat med tankeöverföring. Som ett första delmoment avsåg han att använda sin fru som forskningsobjekt. Han vill operera in ett chip under huden på hennes underarm. Detta chip skulle registrera signaler från hjärnan till armmuskeln när hon lyfte handen. Chipet skulle skicka signalerna vidare till en dator som via Internet skulle skicka signalerna vidare till en dator i en annan del av världen. Denna dator skulle sedan skicka signalerna vidare till ett annat chip, inopererat under huden på en människa där. Signalerna skulle till slut nå den andra personens armmuskler som då skulle röra sig.

Fascinerande och spännande teknik. Kommer det att fungera? Om det fungerar, hur kan det då komma att användas i gott respektive ont syfte? Kommer man att kunna överföra tankar? Blir en sådan teknik en källa till kunskap eller kontroll?

Vi kan absolut inte ta för givet att datorn, Internet och multimedia är slutpunkten på den mediala utvecklingen. Vi får säga som nobelpristagarna i programmet ”Snillen spekulerar” under ledning av Bengt Feldreich för många år sedan: ”Ju mer vi lär oss om universum, desto tydligare förstår vi att vi nästan ingenting vet.”
Valv på valv öppnar sig

Robert Södertun

(Tankarna är inspirerade av föreläsningar och texter av Peter Gärdenfors)